

KANYÓ MÁRIA- LŐWI ILDIKÓ¹**Napjaink migrációs-demográfiai kölcsönhatásai és az európai uniós szabad munkaerőáramlás az EU-28-ban****Interactions between Current Migration and Demographic Processes and the Free Movement of Labor Force in the EU-28****Absztrakt**

A 20-21. században olyan döntő változások mentek végbe a politika, a társadalom és a gazdaság területén, melyeket biztonságpolitikai szempontból semmiképpen nem lehet figyelmen kívül hagyni. Az elmúlt évtizedekben az élet minden területén radikális változásnak lehettünk tanúi, s a legtöbb változás meglepetésszerűen ért minket. A globális pénzügyi válság csupán az utolsó volt a meggyőződéseink és hitrendszerünket megrengető események sorában. A globalizáció hatásainak következményeként ma már nincs a világnak olyan része, amelyet ne érintene a tömeges migráció problémája. Az egyre sűrűsödő helyi háborúk, konfliktusok, természeti katasztrófák következtében milliók kényszerülnek otthonaik, hazájuk elhagyására. A migrációval, mint egy társadalmi szerkezetet változtató tényezővel számolnunk kell, demográfiai aspektusból különösen.

Kulcsszavak: elvándorlás, biztonságpolitikai kockázat, demográfia, jövőkép

In the 20-21th century such a crucial changes have happend at the province of politics, society and the economy that can not be disregarded as being essential in terms of security policy. Radical alterations could be experienced at each area of our life in the last decades, which was unexpected for us. The global financial crisis was the last occurents of those events, that straggered us regarding our conviction. As the result of effects of globalisation, there is not any part of the world, that is not affected by the problem of migration. Millions of people leave their homes and their mother country by necessity because of the growing

¹ Kanyó Mária: Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola - National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, E-mail: kanyo.maria@uni-nke.hu, ORCID: 0000-0002-0619-9546

Lőwi Ildikó: Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktoranduszhallgató/National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student, E-mail: ildikolowi@t-email.hu ORCID: 0000-0001-5851-546X

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

numbers of local wars, conflicts and natural catastrophes. We have to plan with migration, as a factor which can causes changes, mainly at the area of demography.

Key words: migration, risks of security policy, demography, plans for the future

BEVEZETÉS

XX. század során végbement társadalmi gazdasági fejlődés, valamint az azt megtörő sokkok, világháborúk, gazdasági válságok és az azokat követő erőteljes migráció hatására az európai államok demográfiai viszonyai nagymértékben átrendeződtek. Az Európai Bizottság Kommunikációs Főigazgatósága (Brüsszel) vizsgálatai szerint a XXI. század elején a bolygó minden 35. lakója nemzetközi migráns.² Az elmúlt 35 évben a nemzetközi vándorlók száma több mint kétszeresére emelkedett, 40 százalékuk fejlődő országokban él. Számukat összesen kb. 175 millió fő körül becsülik. Ezzel a ténnyel összefüggésben mások mellett Ekéné Zamárdi Ilona is kimutatta tanulmányában, hogy az utóbbi időkben egyre inkább megfigyelhető az elvándorlást ösztönző motivációkban a gazdasági és társadalmi tényezők keveredése, valamint az, hogy a népesedési térkép alakulásában meghatározó szerepe van a demográfiának.³

Történeti léptékekkel mérve a migráció okozta első demográfiai átmenet teljesen átalakította az európai társadalmak népesedési térképét és szerkezetét. Amíg az iparosodás előtti agrártársadalmak alacsony népességszáma magas termékenység és magas halandóság mellett alakult ki, addig a gazdasági fejlettség magasabb fokán álló ipari társadalmakra már a magas népességszám melletti alacsony fertilitás és mortalitás vált jellemzővé. Ezzel párhuzamosan az egészségügyi ellátás fejlődése következtében kezdetét vette a korszerkezet átalakulása, az idősebb korosztályok népességen belüli arányainak növekedése. Az 1960-as évek végétől kezdődően, az ún. második demográfiai átmenet során a fejlett régiókban, elsősorban Európában az alacsonyabb gyermekszám, az alacsony házassági kedv és erőteljesen javuló életkilátás volt tapasztalható, melyek együttes eredményeként a népesség száma stagnált, illetve csökkent. Az ezt követő években az idősödési folyamat felgyorsulása a nagyszámú „babyboom” generáció idős korba lépésével tovább erősödött, minek egyenes következménye a munkaképes korú népesség erőteljes csökkenése volt. A munkaerő pótlását a külföldről érkezett bevándorlók foglalkoztatása jelentette (pl. Németországban a török vendégmunkások) és a munkaerő áramlással/bevándorlással megkez-

²Migrációs és menekültügyi politika az Európai Unióban. Európai Bizottság Kommunikációs Főigazgatóság. Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2014/12. Brüsszel. ISBN 978-92-79-42295-9 http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/hu/migration_hu.pdf (2015.05.11)

³Ekéné Zamárdi Ilona: Nemzetközi migráció a globalizáció világában. Debreceni Disputa VI. évfolyam, 1. szám. Önkormányzat Lapkiadó Kft. Debrecen 2008. 01.4-11. ISSN 1785-5152 http://www.deol.hu/disputa/2008/Disputa_08-01.pdf (2015. 04.25.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

dődött az a folyamat is, mely maga után vonta a népességi térkép demográfiai átrendeződését.

Tomcsányi Mihály tanulmánykötetében úgy véli, hogy a migráció és a demográfia kölcsönhatása az egész világon jelen van és nem csak társadalmi, szociális, gazdasági, hanem egyéb téren is, pl. a biztonságpolitika terén komoly nehézségeket okoz. Az európai társadalom öregedése, az alacsony reprodukciós ráta már középtávon problémát jelent nem csak a nyugdíjrendszerek, de az emberi ok oldaláról is.

Európával szemben az észak-amerikai térség és Ázsia a bevándorlásnak és a magas termékenységi rátának köszönhetően bőséges munkaerő állománnyal rendelkeznek. Ezért kontinensünk óvása érdekében komplex, azaz a népességi, a foglalkoztatási, a jóléti és más, a munkaképes korú népesség számát és arányát befolyásoló törekvések összehangolására lesz szükség.⁴

Célunk bemutatni a jelenkori migráció és a demográfia kölcsönhatását. A dolgozat első részében nem keresünk választ a vizsgált terület jogi, politikai, gazdasági, bűnügyi és egyéb vetületeire, hanem elsődlegesen igyekszünk feltárni az Európai Unióhoz 2004-2007-ben csatlakozott országok társadalompolitikai változásait a migráció-demográfia egymásra hatásának aspektusából. Dolgozatunk második részében rávilágítunk a csatlakozás következtében az Európai Unión belül megvalósuló szabad munkaerő áramlás jellemzőire, annak aktuális vonatkozásait, a brain drain hazánkat érintő kockázatait. A szabad munkaerő áramlás témája azért vált időszerűvé a csatlakozásunk után, mert azon túl, hogy a személyek szabad mozgásának részeként ez egyike az Unió négy alapszabadságának, az Unióba integrálódás után a magyar állampolgárok számára is aktuálissá vált. Hazánk állampolgárai szép számmal éltek és élnek ezzel a lehetőséggel, vizsgáljuk ennek ok-okozati összefüggéseit.

AZ ELVÁNDORLÁST ÖSZTÖNZŐ TÉNYEZŐK

A migráció egy olyan folyamat, melyben a személyek lakóhelyet, illetve társadalmat váltanak oly módon, hogy ez a váltás átmenetiből tartóssá, huzamossá válik. Jungbert Béla migrációkutató véleménye szerint a vándorlást kiváltó okokat is érdemes differenciálni:

1. **Kényszer migráció** abban az esetben áll fenn, ha a mozgást kiváltó döntés háttérében háború, politikai, vallási, nemzetiségi, nyelvi, stb. szempontú üldözés, illetve természeti katasztrófa áll.
2. **Önkéntes migráció** esetén általában gazdasági vagy ahhoz kapcsolódó megfontolások (pl. munkaerő-migráció, tanulási célú mozgás) vezérlik a migráns személyeket.
3. A népességmozgás tipikus esete az évszázadok óta folyó **munkaerő- migráció**.

⁴ Tomcsányi Mihály: A szabad munkaerő áramlás aktuális kérdései a Kelet-közép-európai bővítés során, különös tekintettel hazánk Európai Unió csatlakozására. BGF szakdolgozat Budapest, 2002.november.25. 26-28. http://elib.kkf.hu/edip/D_9032.pdf (2015.04.17)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

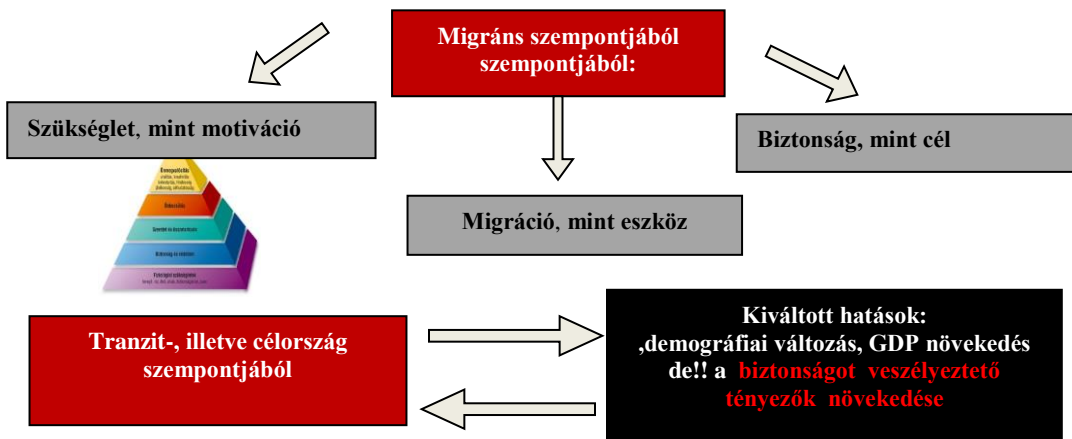
2017. X. évfolyam 4. szám

Azonban mind jogilag, mind gazdaságilag, mind társadalmi szempontból is el kell különíteni a két faktort - azaz a kényszer és az önkéntes lakóhely elhagyását - egymástól.⁵

Az ösztönző tényezők két csoportba sorolhatóak aszerint, hogy a migráns személyt vonzák vagy taszítják:

1. „push”- faktornak nevezzük a taszítóerőket (pl. a hazai gazdasági helyzet),
2. „pull”- faktornak a vonzókat (pl. ígéretesebb munkakörülmények a fogadó országban)

Ezt a fogalom párt Ravenstein, 19. századi brit statisztikus alkotta meg.⁶ Más szempontokat fogalmaz meg tanulmányában Ritecz György, aki értekezésében a szükséglet- migráció- biztonság viszony kölcsönhatásait vázolta fel. A szerző szerint a migráns szempontjai a Maslow-féle szükséglet-piramis alapján értelmezhetőek, a vándorlás pedig a kívánt célok elérésének eszközét jelenti. Az alapvető és mindent meghatározó cél a biztonság.

1. ábra. Szükséglet - migráció- biztonság viszony rendszerének elvi vázlata

Forrás: Ritecz György: Az illegális migráció és az EU-csatlakozás hatása a magyar határőrizetre. ⁷

⁵Jungbert Béla: Az embercsempészet, mint az illegális migráció egy fajtája. In: Táborlakók, diaszpórák, politikák. Szerkesztő: Sík Endre és Tóth Judit. MTA PTI, Budapest, 1996. ISSN 1216- 027X. 195-241.

⁶ Ernst Georg Ravenstein (1834.dec.30– 1913.márc.13). Brit statisztikus, a kumulációs rendszer megalkotója. In: Hárs Ágnes: Magyarok-külföldön. Magyar Tudomány. Kopint-TÁRKI. Budapest, 2013/2. ISSN 0025 0325 <http://www.matud.iif.hu/2013/03/07.htm> (2015.03.12)

⁷ Ritecz György: Az illegális migráció és az EU-csatlakozás hatása a magyar határőrizetre. PhD értekezés 2002. Budapest.p.15-19. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2003/ritecz_gyorgy.pdf (2015.04.16.)

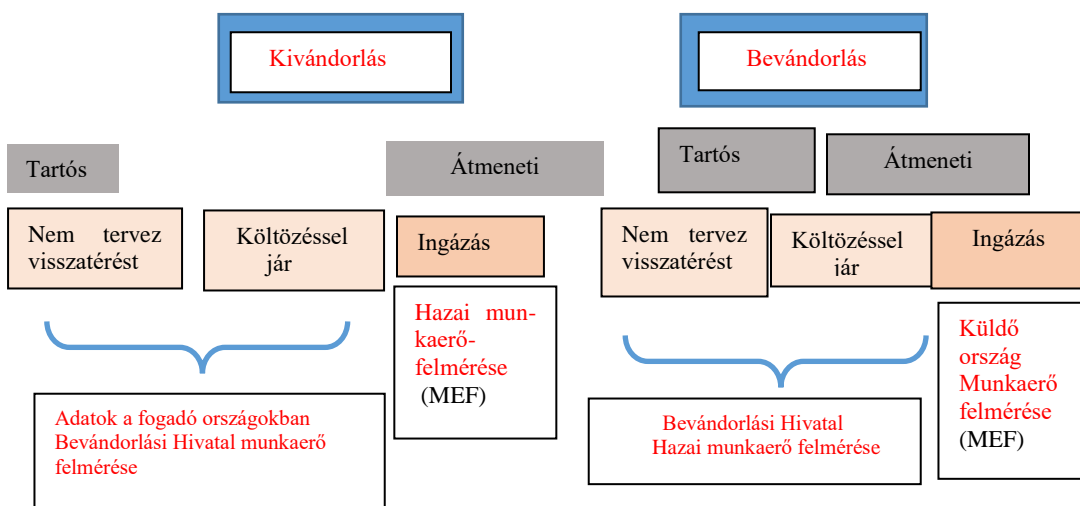
HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

Az 1. ábrán látható az a szükségesi rendszer, mely a folyamat egymásra hatásait ábrázolja a vándorlók és a tranzit/célország szempontjából. A kölcsönhatások jól láthatóak, egyik oldalról jól érzékelhető, hogy a bevándorlás a társadalomban demográfiai, gazdasági, fenntartható fejlődés aspektusából nézve kedvező jelenség, a másik oldalról azonban biztonságpolitikai kockázatokat is rejt. A tranzit országnak vannak nyereségei is a külföldiek érkezését követően, de számolnia kell komoly biztonságpolitikai fenyegetésekkel is. Ilyen kockázat lehet a társadalmi szerkezet demográfiai átalakulása, valamint a népesség összetételének megváltozása.

A BEVÁNDORLÁS INTERDISZCIPLINÁRIS JELLEGE

A kutatások világszerte azt igazolják, hogy egyre több külföldi hagyja el szülőföldjét. Ez a jelenség a hazai kutatók szerint is tetten érhető. Bodnár Katalin és Szabó Lajos szerint a jelenség értelmezése, meghatározása különféle vetületeket hangsúlyoz. A 2. ábrán a szerzők a vándorlás típusai szerinti különbségeket mutatják be.

2. ábra: A nemzetközi vándorlás típusai és az adatforrások⁸

⁸ Forrás: Bodnár Katalin, Szabó Lajos Tamás: A kivándorlás hatása a hazai munkaerőpiacra MNB-tanulmányok. Budapest: 2014. ISSN 1787-5293 (on-line) 4. <http://mek.oszk.hu/13400/13401/13401.pdf> (2015.04).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

A 2. ábra a nemzetközi vándorlás jellemző tulajdonságait szemlélteti. Demográfiai szempontból érdemes elkülöníteni az átmenetileg és a tartósan vándorlókat. A lakóhelyüket átmenetileg elhagyók között találhatunk olyanokat, akik külföldre költöznek, azonban tervezik a visszatérést, és olyanokat is, akik a küldő országban lakóhellyel rendelkeznek, egy ott élő háztartás tagjának számítanak. Az utóbbi csoportot ingázóknak nevezzük. A tartósan kivándorlók háztartásukkal együtt, hosszabb időre egy másik országban telepedtek le, és nem tervezik a visszatérést, demográfiai szempontból már a másik országhoz tartoznak. A költözéssel járó kivándorlásról nehéz megbízható adatokat találni. A küldő országok nem regisztrálják a külföldre költözőket, a fogadó országokban az adatok eltérnek (például abban, hogy az adott országba érkezőket regisztrálják-e vagy az adott időpontban ott élők), különböző időszakokra, illetve eltérő gyakorisággal érhetőek el. Emellett általában nem találhatunk részletes adatokat a kivándorlók egyéni és munkapiaci jellemzőiről (például végzettség, kor, nem, munkanélküliek/inaktívak aránya). Az adatok csak a hivatalosan bejelentett kint tartózkodókat fedik le és nincsenek közöttük olyanok, akik már megszerezték az adott ország állampolgárságát.⁹

A DEMOGRÁFIA TUDOMÁNYA

A Demográfiai Fogalomtár meghatározása szerint:

„A demográfia – magyar szóval népesség tudomány – egy adott népesség nagyságával, összetételével, változásával foglalkozó tudomány. A demográfia célja a vizsgált népesség leírásán túl a népességben bekövetkező változások okainak feltárása és a jövőben várható folyamatok előreszámítása is.”¹⁰

A migrációs folyamatok gazdasági növekedésre gyakorolt hatásait vizsgáló ENSZ jelentés szerint az idegen országba érkezők élénkítik az adott térség gazdaságát, növelik a foglalkoztatottságot és a befektetési kedvet is. Ugyanez vonatkozik a demográfiai folyamatokra is, egyértelmű tény, hogy a népesedési-és népmozgalmi események (születések, halálozások stb.) a társadalom és a gazdaság számos szegmensével kapcsolódnak össze. Ennek következtében a rendelkezésre álló népesség és annak különböző ismervek szerinti összetétele alapvetően meghatározza egy ország gazdasági-, társadalmi viszonyrendszerét, teljesítőképességét. A demográfiai és társadalmi folyamatok egymással szoros köl-

⁹ Kivándorló országgá válik Magyarország. Portfólio /Makrogazdaság. 2015. július 31. http://m.portfolio.hu/gazdasag/kivandorlo_orszagga_valik_magyarország.217534.html (2016.05.12.)

¹⁰ Népesség: adott területen egy időben élő emberek összessége. Népesedés: a népesség születések és halálozások által történő megújulása. Termékenység: a szülőképes korban lévő női népességre jutó születések száma. Halandóság: a születéskor várható átlagos élettartam. Reprodukció: a népesség újratermelődése, vagyis a születések és halálozások éves egyenlege. Demográfiai Fogalom Tár. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. Budapest, 2015.7 ISBN 978-963-9597-36-5 <http://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Demografiai-Fogalomtar.pdf:2015.04.16>. (2015.04.17).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

csönhatásban vannak, egymásra gyakorolt hatásuk semmiképpen nem elhanyagolható tényező, mely a migráció demográfiai aspektusának kölcsönhatásaként jelenik meg.¹¹

A NEMZETKÖZI DEMOGRÁFIAI FEJLŐDÉS ALAKULÁSA A 21. SZÁZADBAN

A „*Globális trendek 2025. Egy átalakult világ képe*” című tanulmányukban a szerzők, Tófalusi Fruzsina és Salamon Péter a 2025-ig várható trendeket vázolják fel. Az elkövetkező 10 évben a Földön több mint ötven ország lakossága egyharmadával növekszik, közülük némelyiknek a lakossága akár kétharmadával is. A leginkább érintett 50 ország lakosságának kétharmada a Szub - szaharai régióban található, ahol a lakosság mintegy 350 millió fővel fog gyarapodni, a leggyorsabb növekedés pedig a Közel-Keleten és Dél-Ázsiában várható. A népesség növekedése Ázsiában és Afrikában lesz erőteljes, a fejlett világban (Európa, USA, Japán, Kanada, Új-Zéland, Ausztrália) viszont csupán háromszázalékos növekedés várható. A legnagyobb kibocsátó ország Kína, India és a Fülöp-szigetek, a legnagyobb befogadók az USA és Kanada mellett Németország és Franciaország. A világ több mint 7 milliárdos népessége gyarapszik és fiatalodik: 2050-re megközelíti a 9,3 milliárdot, átlag életkorban a 40 évet.¹²

Az afrikai lakosság közel 40 százaléka él városokban és ez abszolút lakosságszámban kalkulálva példa nélküli növekedési arányt eredményez-állapította meg tanulmányában a Tarrós - Glied - Keserű szerzőhármás. A városi lakosság ilyen mértékű emelkedését a városba történő betelepülés és a szaporodás együttese okozza. Természetesen az afrikai települések még az igazi urbanizáció kezdeti szakaszában vannak, melynek fokozatos felerősödése közvetlen hatással lesz a nemzetközi migráció, valamint a demográfiai mutatók növekedésére is.¹³

Demográfiai szempontból Észak és Dél között erős a kontraszt. 2025-ig folytatódhatnak a jelenlegi tendenciák. Egyrészt a fejlett Észak öregedő társadalmi jelentenek kihívást;

¹¹ Bővülő Európa Tények és tanulmányok. Ecostadt Gazdaság-és Társadalomkutató Intézet. 2010 /2 Budapest. 7-18 http://www.adko.hu/01_files/adattar/bovulo-eu.pdf (2015.04.18.)

¹²A jelenlegi trendek szerint India lakossága 2025-re eléri az 1,45 milliárdot, megelőzve az addigra 1,3 milliárdos Kínát, amely kb. 240 millió, az utóbbi pedig mintegy 100 millió fővel fog gyarapodni. India esetében az ország északi, főleg hindi nyelvet beszélő területeiről a jobb megélhetést és a több munkalehetőséget követő, délre irányuló vándorlás válthat ki ellentéteket. Latin- Amerika országaira szintén mintegy 100 milliós népességnövekedés vár. Az előrejelzés szerint leginkább Oroszországot és Ukrajnát sújtja majd a népesség csökkenése, amely akár a tíz százalékot is elérheti 2025-re. A magasan fejlett országok továbbra is migrációs célpontok maradnak, így az Egyesült Államok körülbelül 40, Kanada 4,5 Ausztrália pedig hárommillió fővel gyarapszik majd. Japán lakossága néhány százalékkal csökken 2025-ig. Salamon Péter – Tófalvi Fruzsina: *Globális trendek 2025-Egy átalakult világ képe*. Biztonság politika 2025.Nemzet és biztonság. Honvédelmi Minisztérium. 2008/12.Budapest. ISSN 1789-5286.23-34 http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/salamon_peter_tofalvi_fruzsina-globalis_trendek_2025.pdf (2015-03.01).

¹³Tarrós István- Glied Viktor- Keserű Dávid: Új népvándorlás: Migráció a 21. században Afrika és Európa között. Publicon Kiadó 2011.Budapest.131-187. http://ittvagyunk.eu/application/essay/127_1.pdf (2015.0304).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

ezekben a populáció harmadát sem éri el a 30 évnél fiatalabbak száma (kivételt képeznek a magas migrációs számokkal rendelkező országok), másrészt az elmaradott Dél országai, amelyekben 60 százalék vagy annál magasabb a 30 évnél fiatalabbak aránya.¹⁴ A világban kialakult fejlettségi különbségek, konfliktusok és katasztrófák hatására elindult társadalmi folyamatok több mint 150 millió embert érintenek világszerte.

DEMOGRÁFIAI FOLYAMATOK AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A 21. század elejére az Európai Unió a demográfiai fejlődés azon szakaszába érkezett, amellyel a világ többi térsége csak később fog szembesülni. Az Európai Unió egyik legnagyobb kihívása a népesség öregedésének lassítása, amelyet az országok bevándorlási politikái befolyásolhatnak. A társadalmak idősödése az Európai Unió egészére jellemző népesedési tendencia, azonban annak mértéke és időbeli lefutása szerint jelentős országonkénti és régiókénti eltéréseket mutat.

Az EU-28 honos lakosságának alig több mint fele tartozik a gazdaságilag aktív korcsoportba, addig a tagállamaiban tartózkodó külföldiek 70%-a 20–59 éves. A honos népesség több mint egyötöde 60 évesnél idősebb – ez az arány a jövőben várhatóan még magasabb lesz – miközben a külföldiek körében az idősek aránya alig haladja meg a 10%-ot. Az idősödő Európai Unió egyik következménye a tagállamok honos népességének enyhe női többlete (51%).¹⁵

Az Eurostat European Commission (online adatkód) grafikonja a népességváltozás alakulását ábrázolja az Európai Unióban 2060-ig. Az előrejelzés szerint a népesség növekedése az Unióban nem lesz folyamatos, az EU népessége várhatóan 2040-ig emelkedik, onnan pedig visszaesik 520 felettől 517 millió körülire. Ennek oka, hogy 2035-től a nettó ott tartózkodó külföldiek száma már nem ellensúlyozza a várhatóan 2015-ben kezdődő népességcsökkenést. (3. ábra)

¹⁴ Oroszország növekvő több nemzetiségű államként jelenik meg, amelynek lakossága 2025-re 141millióról 130 millióra zsugorodik, a török és kínai bevándorlók száma pedig 2030-ra eléri az összlakosság 19 százalékát. Kína növekedésének köszönhetően 2025-ben még élvezheti azt az állapotot, miszerint kiváló az eltartók és az eltartottak aránya, azonban feszültségekhez vezethet, hogy a jelenlegi születési tendenciák tanúsága szerint erőteljesen a férfiak irányába tolódik el a nemek aránya. Salamon Péter – Tófalvi Fruzsina: Globális trendek 2025-Egy átalakult világ képe. Biztonság politika2025. Nemzet és biztonság. Honvédelmi Minisztérium. ISSN 1789-5286.23-34

http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/salamon_peter_tofalvi_fruzsina-globalis_trendek_2025.pdf (2015-03.30)

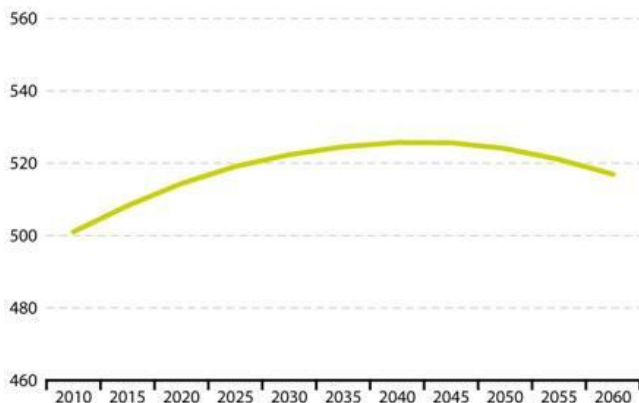
¹⁵Magyarország mellett a balti államokban a legmagasabb a nők aránya, de ott sem haladja meg az 54%-ot. Ezzel szemben az EU-28 tagállamaiban tartózkodó külföldiek nemek szerinti megoszlásában összességében enyhe férfítöbblet tapasztalható (52%). Nemzetközi vándorlás az Európai Unió országában. Statisztikai Tükör IV. évfolyam 63. szám. KSH/ 2010. május 26. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel310032.pdf> (2015.04.25.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

Millió ember

3.sz.ábra: A népességváltozás alakulása az EU-27-ben

Forrás: Jövőbeli kilátások a számok tükrében. 20 év fenntartható fejlődés Európában? ¹⁶

A hágai székhelyű Holland Népeségtudományi Intézet (NIDI) Európai Unióra vonatkozó demográfiai helyzetjelentése a témánk szempontjából releváns népesedési állapotokat és irányvonalakat vázolja fel:

1. A szerény uniós népesség növekedés fő forrása a nemzetközi migráció, amely tovább fokozza a népesség sokszínűségét.
2. A népességnövekedés egyenlőtlenül oszlik meg az egyes tagállamok között: az európai régiók nagy többségében a népesség enyhe növekedése vagy népességfogyás tapasztalható.
3. A népesség elöregedése továbbra is meghatározó demográfiai kihívást jelent az EU számára, amellyel nem minden tagállam szembesül ugyanolyan mértékben.
4. Az idősödés nyomán csökken a munkaképes korú népesség is, amelyen belül nagyobb lesz az idősebb korcsoportokba tartozó munkavállalók száma és aránya, továbbá különösen a 80 éven felüliek száma és aránya emelkedik számottevően. A nyugdíjkorhatár folyamatosan emelkedik az Unió egészében.
5. A nagyobb számú idősebb ember jelenléte a munkaerőpiacon elsősorban magasabb foglalkoztatottságot és nem magasabb munkanélküliséget jelent az idős munkavállalókat tekintve, valamint egyre nagyobb kihívást az adott ország szociális ellátó rendszerére nézve.¹⁷

¹⁶ Jövőbeli kilátások a számok tükrében. 20 év fenntartható fejlődés Európában? Eurostat. European Commission. (online adatkód) <http://slideplayer.hu/slide/2854091/> (2015.02.22)

¹⁷ Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute. Holland Népeségtudományi Intézet. <http://www.nidi.nl/nl/demos/2015/demos-2015-10> (2015.02.30)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

A DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁS TÁRSADALMI-GAZDASÁGI KÖVETKEZMÉNYEI

Az előrejelzések azt valószínűsítik, hogy az Unió teljes munkaképes korú népességének lakosságon belüli aránya az elkövetkező fél évszázadban a jelenlegi 67 százalékról 2060-ra 56 százalékra csökkenhet.¹⁸

Az idősödő társadalmak gazdasági-és társadalmi következményei igen szerteágazóak. Többek között az alábbi területeken tapasztalhatóak mélyreható kihatások, következmények: a munkaerőpiac, foglalkoztatás, foglalkoztathatóság átalakulása, a fenntartható fejlődésfolyamatossága, a fogyasztási szerkezet megváltozása. Demográfiai szempontból pedig veszélyt jelenthet az egyes társadalmi csoportok és generációk közötti szolidaritás változása.

A demográfiailag sürgető probléma megoldását keresi a [PACITA](#)¹⁹, az Európai Unió 7. keretprogramja által finanszírozott négyéves projekt, amelynek célja, hogy a program három mintaprojektjének segítségével – genomika a közegészségügyben, idősödő társadalom és fenntartható fogyasztás – új módszereket keressen. A PACITA keretében megvalósuló, az Európai Unió által támogatott, alternatív jövőképek megvitatására épülő konzultáció célja, hogy nemzeti és uniós szinten is segítse a tényeken alapuló szakpolitikai döntéshozatalt. A projektben részt vevő országok kutatói, döntéshozói, valamint intézményei már több országban – Ausztriában, Bulgáriában, Csehországban, Dániában, Írországban, Spanyolországban, Norvégiában és Belgiumban – egyeztettek a kilátásokról és a várható feladatokról, melyek a demográfiai változások tekintetében sem tűrnek halasztást. A program elsősorban a Parliamentary Technology Assessment (PTA – a parlamenti döntéshozatalt segítő technológiai hatáselemzés) gyakorlatára támaszkodik.²⁰

A KIBŐVÜLT EURÓPAI UNIÓ MIGRÁCIÓS-DEMOGRÁFIAI KÖLCSÖNHATÁSAI

Európa fejlődését évtizedek óta megterheli a globális foglalkoztatási és demográfiai válság, amit a világtörténelem 3 nagy vándorlási hulláma hozott magával. Ezek közül az elsőt felerősítette, a másodikat időlegesen megtörte a világgazdaság 2008-tól elmélyülő első globális válsága. Ma a nemzetközi foglalkoztatási kérdés nem is értelmezhető reálisan e kérdéskör áttekintése nélkül. Különösen igaz ez az OECD térségre.²¹ Demográfiai szem-

¹⁸ Tények. Bővülő Európa 2010. Negyedév (42. Szám) http://www.adko.hu/01_files/adattar/bovulo-eu.pdf. (2015.05.09)

¹⁹ PACITA: "Parliaments and Civil Society in Technology Assessment." Az idősödő társadalom-megoldási forgatókönyvek. „Idősödő társadalom” scenárió Workshop. Magyarországon MTA Székház, 2014. július 4. 35. http://wp6.pacitaproject.eu/wp-content/uploads/2014/06/PACITA_Leaflet_Scenarios_on_ageing_society_HUN.pdf (2015.05.08).

²⁰ Az idősödő társadalom-megoldási forgatókönyvek. „Idősödő társadalom” scenárió. Workshop Magyarországon MTA Székház, 2014.07.4 1-35.

http://wp6.pacitaproject.eu/wpcontent/uploads/2014/06/PACITA_Leaflet_Scenarios_on_ageing_society_HUN.pdf (2015.05.08.)

²¹ Az OECD - Organisation for Economic Cooperation and Development, Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezet (1961): az OEEC (az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetének)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

pontból új jelenség e térségben, hogy új nagy befogadó országok jöttek létre az Unió déli tagállamaiban (elsősorban Olaszország, Spanyolország és Görögország vált célterületté). Ezekben az országokban a demográfiai változások mély társadalmi-gazdasági változásokat indukáltak és a foglalkoztatási kérdés sem ítéhető meg e tények figyelembe vétele nélkül. A demográfiai, illetve munkaerő piaci jellemzők közötti kölcsönhatások jelentősek és számos új kihívás elé állítják a külföldi munkaerőt fogadó országok munkaerő piaci-és foglalkoztatási politikáit.²²

Az Európai Unió 2004-es, illetve 2007-es keleti bővítése után az új tagállamok állampolgárai előtt folyamatosan megnyitottak a régebbi tagállamok munkaerőpiacai. A szabad munkaerő-áramlás hatásaként nagy, összességében milliós nagyságrendű tömegek vándoroltak el akár a szomszédos országokba, akár távolabb.²³ A demográfiai tendenciák az új típusú problémák mellett új lehetőségeket kínálnak és igényelnek is a munkaerő piacoktól. Az idősödő generációk életmódjához alkalmazkodó új szolgáltatási tevékenységekre teremtődik kereslet (egészségügyi, szabadidő eltöltési, turisztikai, kereskedelmi, bevásárlás szolgáltatási, de akár lakás felújítási, vagy önképzési). Ezek munkahelyteremtő szerepe a jövőben nő, erre fel kell készíteni a munkaerő piacokat.²⁴

A 4. ábrán a fejlett és fejlődő gazdaságok fluktuációs rátájának alakulását kísérelhetjük figyelemmel. Laczkóné dr. Tuka Ágnes rámutat arra a jövőben várható tendenciára, miszerint ahogy az európai gazdaságok újra növekedésnek indulnak, számítanunk kell rá, hogy a munkaerő-kereslet emelkedésével együtt a fluktuáció is növekedni fog. Elemzése szerint Nyugaton már 2014-től szembesülhettünk ezzel a folyamattal, mely Németországot érintette a legjobban, ezzel szemben a francia és a dél-európai munkavállalók keltek legkésőbb „útra”. A táblázat szerint a munkavállalói elvándorlás nagyobb mértékű növekedése Oroszországban és Lengyelországban, Belgiumban 2015-ben következett be. A szerző véleménye, hogy az euro zóna válságban szenvedő és ez által költségvetési szigor által sújtott országai egy ideig még nem fognak a fluktuáció jelentős növekedésével szembesül-

---

jogutódja. Jelenleg - 2010 szeptembere óta - harminchárom, országot tömörít. Magyarország 1996-ban lett az OECD teljes jogú tagja.

https://hu.wikipedia.org/wiki/Gazdas%C3%A1gi_Egy%C3%BCttm%C5%B1k%C3%B6d%C3%A9si_%C3%A9s_Fejlleszt%C3%A9si_Szervezet (2015.05.09.)

²² Ez annál is fontosabb, mivel a migrációs rétegek termékenységi rátája és azok jövőbeli alakulása meghatározó lesz a lakosság korösszetételében. Bővülő Európa Tények és tanulmányok.2010/ I. Negyedév (42. Szám). I. Tények, prognózisok, stratégiák.7-18

http://www.adko.hu/01_files/adattar/bovulo-eu.pdf (2015.05.11)

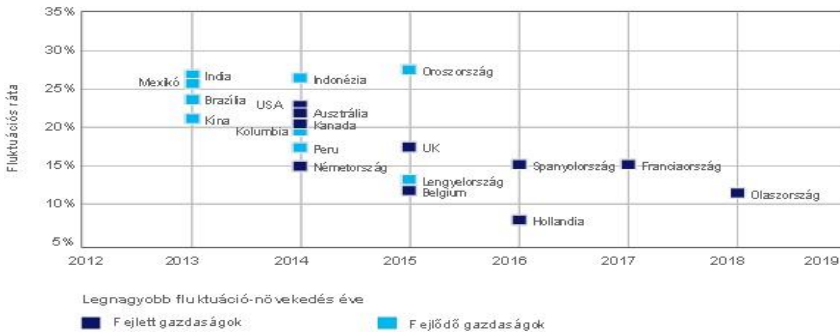
²³ Néhány országban a bevándorló lakosság több mint 42 százaléka munkanélküli (Szlovákia, Finnország, Németország, Franciaország vagy Belgium). Finnországban, vagy Belgiumban a bevándorló munkanélküliségi rátája a hazai ráta kétszerese. Spanyolországban, Olaszországban vagy Görögországban) a bevándorlók munka nélkülsége nem tér el munkanélküliektől. Bővülő Európa 2010 1. Negyedév (42.Szám). http://www.adko.hu/01_files/adattar/bovulo-eu.pdf.Let:2015.05.09.

²⁴ Lados Gábor - Hegedűs Gábor: A migráció európai és hazai lehetőségeinek értékelése a munkaerőpiac szempontjából. VI. Magyar Földrajzi Konferencia, 2012.pp.1-15
http://geography.hu/mfk2012/pdf/Lados_Hegedus.pdf. Let: 2015.0509.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

ni. Spanyolország 2016-ban, Franciaország 2017-ban, Olaszország pedig 2018-ban fogja elérni a növekedés csúcsát.

4. ábra: A fejlett és a fejlődő gazdaságok fluktuációs rátájának várható alakulása 2012-2019-ig

Forrás: Laczkóné dr. Tuka Ágnes: Foglalkoztatáspolitikai az Európai Unióban²⁵

A MUNKAVÁLLALÁS JOGI FELTÉTELEI. A DEROGÁCIÓ

Azt a lehetőséget, hogy egy tagállam állampolgára egy másik tagállamban szabadon, az adott tagállam munkavállalóival azonos feltételek mellett vállaljon munkát, a közösségi jog biztosítja. A 2004 előtti csatlakozási tárgyalások folyamán azonban a jelenlegi tagállamok kérték, hogy az új tagállamok állampolgárai számára egy bizonyos ideig még ne kelljen biztosítaniuk ezt a lehetőséget. Vagyis a közösségi jog alkalmazásának felfüggesztését kérték, amit derogációnak nevezünk. A közösségi jog alkalmazásának kötelezettsége alóli átmeneti mentességet, derogációkat általában a közösségi jogot átvenni köteles csatlakozni kívánó országok, köztük Magyarország kért. A munkavállalás feltételeit illetően azonban az a sajátos helyzet állt elő, hogy a jelenlegi tagállamok igényeltek eltérést a közösségi szabályozástól. A csatlakozási tárgyalásokon született megállapodások alapján a Csatlakozási Szerződésben rögzített módon a jelenlegi tagállamok az új tagállamokkal szemben a csatlakozást követő átmeneti időszakban nem a közösségi jogot, hanem nemzeti szabályozásukat alkalmazzák. Ez az átmeneti időszak legfeljebb hét évig tarthat, 2+3+2 éves szakaszolás szerint. Ez alatt az idő alatt a jelenlegi tagállamok 2004. május elsejét követően a magyar állampolgárok munkavállalását saját döntésük szerint továbbra is feltételekhez köthetik.²⁶

²⁵ Laczkóné dr. Tuka Ágnes: Foglalkoztatáspolitikai az Európai Unióban.

<http://slideplayer.hu/slide/2046699/> Let:2015.05.09.

²⁶ Tomcsányi Mihály Pál: A szabad munkaerő áramlás aktuális kérdései a Kelet-közép-európai bővítés során, különös tekintettel hazánk Európai Unió csatlakozására. BGF Szakdolgozat, Budapest, 2002.11. 25.14-28.

http://elib.kkf.hu/edip/D_9032.pdf elib.kkf. hu/edip/D_9032.pdf. (2015.05.12.)

BRAIN-DRAIN: AGYELSZÍVÁS

A mindenkori nemzetközi tudományos élet fejlődése valahogyan mindig kapcsolódott a „brain drain”-hez,²⁷ ami a tudásimport legjárhatóbb útjának bizonyult. Brain drain-nek nevezzük azt a nemzetközi humán erőforrás transzferet, mely főként a magasan képzett személyek (orvosok, tudósok, mérnökök, azaz egyetemi végzettséggel rendelkezők) fejlődő országból fejlett országokba történő kivándorlására értelmezhető.²⁸ Ugyanakkor a magasan képzett munkaerő elvándorlása megfigyelhető a fejlett országokban is, mint Nagy-Britannia, Németország vagy Franciaország, ahol a tehetséges munkaerő jelentős hányada emigrál külföldre. Az agyelszívás globális folyamatnak tekinthető, főleg gazdasági, de kulturális, vagy népesedésügyi szempontból is egyaránt, azaz Földünk minden országa tapasztalja pozitív és negatív hatásait. A folyamat kínálati oldalról a gazdasági globalizációval magyarázható, mely felerősítette a humán erőforrás agglomerációját azokon a területeken, ahol elégséges munkaerő található és közreműködött abban, hogy növelje a migránsok pozitív kiválasztódását. Kereseti oldalról pedig, a fogadó országok fokozatosan törekedtek arra, hogy a tehetségeket a jobb kutatási, fejlesztési, de anyagi lehetőségekkel is magukhoz vonzzák. Az OECD országok tekintetében történő bevándorlás egyharmada tekinthető képzett munkaerőnek. Kiderül, hogy a képzett migráció nagy részét, közel kétharmadát, ebben az esetben is a fejlődő és tranzit országok adják. Közép-és Kelet-Európa régióival kapcsolatban megállapítható, hogy 10-15%-os agyelszívás jellemzi a területet.²⁹ Dolgozatunk további részében a magyar demográfia és a munkaerő elvándorlás kapcsolatát, valamint a brain drain magyarországi jelenlétét szeretnénk feltárni. Tesszük ezt azért, mert nyilvánvalóvá vált, hogy a demográfiai változások következtében előregedő népesség egyenes következménye a munkaerő csökkenése. Az ezzel egy időben történő megmaradt aktív szakképzett réteg elvándorlása pedig beláthatatlan következményekkel járhat a társadalompolitikai szempontból. Ugyanígy súlyos következményi lehetnek a korábbi részben már említett „agyelszívás” magyar vonatkozásainak is. Bár az említett régióban a jelenségnek történelmi hagyományai és hullámai vannak, a folyamat tömeges méreteket a

²⁷A brain drain kifejezés megalkotója a Brit Királyi Akadémia. A brain minden esetben hasznos tudás hordozóját jelöli, a drain pedig arra utal, hogy a kivándorlás egy adott országból nagymértékű, míg a hazatérés vagy más országok képzett állampolgárainak bevándorlása alacsony.

Csanády Márton Tamás – Kmetty Zoltán – Kucsra Tamás Gergely – Személyi László – Tarján Gergely: A magyar képzett migráció a rendszerváltás óta. MTA Tudományos Folyóirata. 169. évfolyam – 2008/5. Akaprint Kft. HU ISSN 0025 0325.604 <http://www.matud.iif.hu/2008-05.pdf> (2015.05.10.)

²⁸Kész Ákos Tamás: A képzett migráció és az Európai Unió. Európai integrációs problémák, különös tekintettel a brain drain folyamatára és annak megoldására. Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Állam és Jogtudományi Kar. Budapest, 2012.

<http://efegroup.weebly.com/uploads/2/1/2/6/21269886/szakdolgozat.pdf>. (2015.05.09)

²⁹Kész Ákos Tamás: A képzett migráció és az Európai Unió. Európai integrációs problémák, különös tekintettel a brain drain folyamatára és annak megoldására. Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Állam és Jogtudományi Kar. Budapest, 2012.6-13.

<http://efegroup.weebly.com/uploads/2/1/2/6/21269886/szakdolgozat.pdf>. (2015.05.09.)

térség államainak európai uniós csatlakozása és a fejlettebb EU-tagállamok munkaerőpiacainak megnyitása után öltött.

MAGYARORSZÁG DEMOGRÁFIAI KÖRKÉPE AZ EU CSATLAKOZÁS UTÁN

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének műhelyéből kikerülő tanulmányok az elmúlt években részletesen vizsgálták a vándorlás szerepét a demográfiai folyamatok befolyásolásában. A vizsgálat után világossá vált, hogy Magyarország demográfiai képét az Uniós csatlakozás után egyértelműen az idősödés és a lakosság számának fogyása jellemzi párhuzamosan a fiatal generáció ország elhagyásával.

A történelmi tények okán a népességfogyás okaként a téma kutatói, a Habcicsek – Tóth szerzőpáros a művi terheesség-megszakítás liberalizálását, az 1956-os egyszeri elvándorlást, a krónikus betegségek okozta többelhalálózást, valamint az 1956 és 1990 között elvándorolt, közel kétszáz ezer állampolgár hiányának multiplikatív hatását jelölik meg. A demográfiai helyzet előre számításával a lakosság drasztikus, ötven év múlva kb. 8 millió főre való fogyása prognosztizálható. Ezzel párhuzamosan fokozódik az elöregedés, és a kereső-eltartott arány felborulásával az államháztartás alrendszerei – gyakorlatilag a társadalom- és egészségbiztosítás – is finanszírozhatatlanná válnának.³⁰

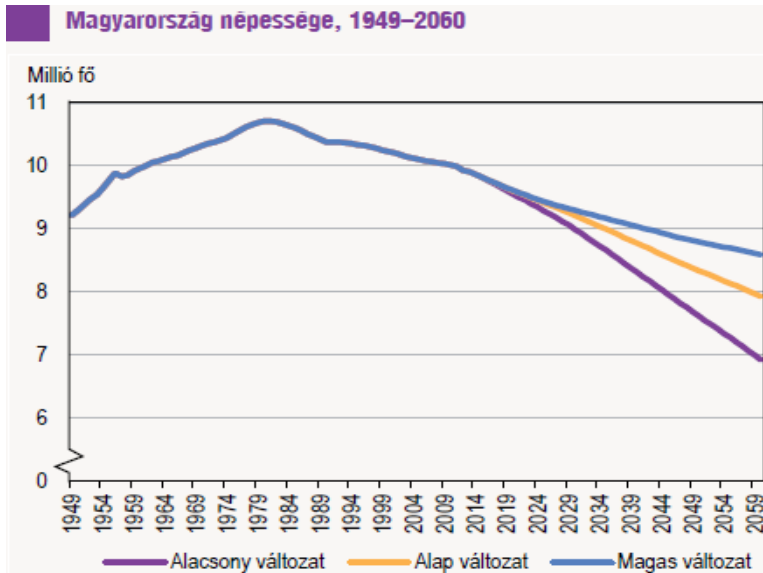
Ezt a folyamatot tükrözik az 5. ábra adatai a KSH előrejelzése szerint. Az 1949-es 2060 közötti hosszú távú előrejelzés három változata közül egyik sem tekinthető megnyugtatónak. Még a leghumánusabb előrejelzés is a magyar lakosság számának radikális csökkenését mutatja a közeli évtizedekben.

³⁰ Habcicsek László–Tóth Pál Péter (2001): A nemzetközi vándorlás szerepe a magyarországi népesség megőrzésében 1999–2050 között. In: Cseh-Szombathy László–TóthPál Péter (szerk.) Népesedés és népesedéspolitika. Budapest: Századvég, 395–428.

<http://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/viewFile/190/316> (2015.06.23).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

5. ábra: A magyar népességfogyás hosszú távú előrejelzése

Forrás: A Népességtudományi Kutató Intézet adatai³¹

Ahogy Gödri Irén népességkutató jelzi tanulmányában, 2060-ra a legenyhébb változat szerint is jóval kilenc millió fő alá esik vissza a magyar lakosság száma, beleszámítva a szomszédos országokból jövő, hazánkban dolgozni és letelepedni akarókat is.³² Kétségtelen, hogy a legnagyobb demográfiai kihívást Magyarországon is a népesség öregedése okozza és ez a folyamat jól előre látható.

Mit lehet tenni a kialakult kedvezőtlen demográfiai folyamatok fékezésére, megállítására és következményeinek kezelésére? Nincs egységesen kialakult vélemény és gyakorlat ezen a területen. Kamarás Ferenc (Kamarás:2000) két alternatívát lát megoldásként. Az egyik lehetőség és egyben kényszerű adottság is, megpróbálni együtt élve alkalmazkodni a kialakult helyzethez, és az időskori ellátási rendszerek reformjával enyhíteni a következményeket, lehetőleg úgy, hogy a nemzedékek közötti szolidaritás elve és gyakorlata ne sérüljön. A másik lehetőség megkísérelni vagy legalábbis lassítani úgy gazdasági, mint egészségügyi szempontból fékezni a fő kiváltó okot, a népesség öregedési folyamatát. Elhanyagolni az idős-korú népesség halandóságának és várható élet tartamának javítására

³¹ A Népességtudományi Kutató Intézet adatai. www.demografia.hu/index.php/kiadvanyok (2015.03.02.)

³² Gödri Irén – Tóth Pál Péter (2005) Bevándorlás és beilleszkedés. A szomszédos országokból Magyarországra irányuló bevándorlás az ezredfordulón. KSH NKI Kutatás Jelentések 80. Budapest: 2005. <http://demografia.hu/hu/munkatarsak-godri-iren> (2015.05.12.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

irányuló erőfeszítéseket, ez a törekvés társadalmilag és erkölcsileg is elfogadhatatlan.³³ A meglehetősen pesszimista scenáriót a jelenlegi új családpolitika és támogatási rendszer igyekszik megváltoztatni, a növekvő gyermekvállalási hajlandóságot elősegíteni, és a fiatal generációt itthon tartani. Ennek hatása azonban csak hosszú távon érvényesülhet.

A magyar munkaerő-kivándorlás az Európai Unió csatlakozás után Magyarország az Európai Unióhoz történő csatlakozáskor részesévé vált az Európai Gazdasági Térségnek is. Az uniós csatlakozási tárgyalásokon született megállapodások alapján a Csatlakozási Szerződésben rögzített módon a „tizenötök” a 2004-ben csatlakozott tíz tagállammal szemben a csatlakozást követő átmeneti időszakban nem a közösségi jogot, hanem az adott nemzeti szabályozásukat alkalmazták. A Szerződés alapján ez az átmeneti időszak hét évet ölel fel 2+3+2 éves szakaszolás szerint. Ez alatt az idő alatt a régi tagállamok 2004. május 1-jét követően a magyar állampolgárok munkavállalását saját döntésük szerint továbbra is feltételekhez köthetik.³⁴ Miután az Európai Unió 2004-es, illetve 2007-es keleti bővítése után az új tagállamok állampolgárai előtt folyamatosan megnyitottak a régebbi tagállamok munkaerő piacai, ennek folyományaként kezdetben több tízezres nagyságrendű tömegek vándoroltak el Magyarországról. Az intenzív munkakeresés és a munkát vállalók létszámának gyors növekedése 2008- 2012 időszakra datálható.³⁵ Ez a tendencia folyamatos növekedést mutatott, melyet alátámasztott a nemrégiben bemutatott 2015-ös Demográfiai Portré. A magyarországi ki- és bevándorlás alakulásáról ad számot Gödri Irén (Gödri:2015) tudományos főmunkatárs, aki a rendelkezésre álló adatok alapján próbálja számszerűsíteni a Magyarországra jellemző legújabb trendeket. A tanulmány tükör statisztikákon alapuló becslése szerint 2014 elején 330 ezer magyar állampolgár élt/dolgozott az európai országokban. Ráadásul ezek az adatok csak a hivatalosan bejelentett kint tartóz-

³³ Kamarás Ferenc: Termékenység, népesség-reprodukcióin: Társadalmi riport 2000, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, 409-432.
<http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a672.pdf> (2015.05.10.)

³⁴ Bodnár Katalin - Szabó Lajos Tamás: A kivándorlás hatása a hazai munkaerőpiacra MNB-tanulmányok 114.Budapest, 2014 Magyar Nemzeti Bank ISSN 1787-5293 (on-line). 13-16.
<https://www.mnb.hu/letoltes/a-kivandorlas-hatasa-a-hazai-munkaeropiaca.pdf>. (2015.05.12.)

³⁵ 2012-ben a Munkaerő-felmérés éves átlagban 3878 ezer főnyi foglalkoztatottja közül 82,3 ezren jelölték meg a munkavégzés helyeként országhatáron túli települést. Mivel a megfigyelés egysége a magyarországi cím, illetve az ott található háztartás, a MEF a külföldön dolgozók közül azokat veszi számba, akiket a válaszolók háztartásuk tagjaként azonosítanak. A külföldi munkahelyet megjelölők legmarkánsabb csoportját 29,3 ezer fővel az Ausztriában dolgozók jelentették, többségük a határ menti megyék valamelyikében élt, így közülük vélhetően nagy arányban voltak napi ingázók. Az egyértelmű területi mintát nem mutató 24,9 ezer Németországban dolgozók többségét – hasonlóan az Ausztriában dolgozókhöz – a szakmai középfokú végzettséggel rendelkező férfiak adták, akik, ha nem is naponta, de rendszeres időközönként hazajárnak családjukhoz. A MEF ugyanakkor igen kisszámú – mindössze 9,2 ezer – Egyesült Királyságban dolgozót talált. Ők jellemzően olyan fiatalok, akik szüleik háztartásában kerültek összeírásra. Az Egyesült Királyságban dolgozóként összeírtak között a német nyelvtérleten dolgozókra jellemzően lényegesen nagyobb arányban voltak jelen a nők, illetve a diplomások. Statisztikai Tükör. Munkaerő piaci folyamatok. VII. évfolyam 2013/18 .Budapest.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1212.pdf> (2016.05.12.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

kodekat fedik le és nincsenek közöttük olyanok, akik már megszerezték az adott ország állampolgárságát.³⁶

A MAGYAR BRAIN DRAIN TÁRSADALOMPOLITIKAI HATÁSAI

2008-ban a Nyugati Magyar Tudományos Tanács kezdeményezésére kutatás indult a képzett magyar migrációval kapcsolatban. A felmérésből kiderült, hogy a kivándorolt diplomás magyarok mintegy harmada soha nem akar visszatérni Magyarországra, és legalább ennyien bizonytalanok a kérdést illetően. Bár a magyar felsőfokú végzettségűek körében mért emigrációs ráta világviszonylatban közepes mértékűnek számít, a hazai helyzet anynyiban speciális, hogy éppen azon szakmák magasan kvalifikált művelői hagyják el nagy számban az országot, akikből itthon is hiány van (fizikusok, matematikusok, tudományos kutatók, informatikusok, mérnökök, egészségügyi dolgozók stb.) A felsoroltak körét mára a kiváló építőiparbeli szakemberek is bővítik. (Szerző megj.)

A 6. ábra a magyar agyelszívás adatait mutatja a 2010-2014-es időszakban az Eurostat felmérése szerint.

6. ábra: A magyar agyelszívás arányai 2010-14

Forrás: Eurostat Adatbázis.³⁷

A tények és a szám adatok magukért beszélnek: a magyar agyelszívás a megjelölt időszakban leginkább az Egyesült Királyságba történik, megelőzve a korábban első helyen szereplő Németországot és Ausztriát.

Csanády Márton Tamás kutatási gyorsjelentésében rámutat arra a tényre, mely szerint a kivándorlás folyamatos volt a rendszerváltozás és az uniós csatlakozás időpontja között,

³⁶Kivándorló országgá válik Magyarország. Portfólio /Makrogazdaság. 2015. július 31. http://m.portfolio.hu/gazdasag/kivandorlo_orszagga_valik_magyarország.217534.html (2016.05.12.)

³⁷Eurostat Statikus táblák. www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/index.htm Let:2015.05.10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

de e két esemény évében ugrásszerűen megnőtt a Magyarországot elhagyók száma. A kivándorlás legfőbb motivációi között a jobb kereseti lehetőség, a magasabb fokú szakmai fejlődés, valamint a hazai társadalmi klíma szerepel. A magasan képzett szakemberek egyharmada soha, egyharmada pedig legalább egy évtized múltán tervezi visszatérését az anyaországba; a fennmaradó 30 % nem biztos a terveit illetően a legtöbben természettudományos, jogi és gazdasági végzettséggel hagyják el hazánkat, az előbbi tudományterületen kiadott diplomák közül minden negyedikre jut egy kivándorló - a bölcsészek, az egészségügyben és egyéb területen diplomázottak aránya kisebb a hazánkat elhagyók között.³⁸

KÖVETKEZTETÉSEK

Végzőként megállapíthatjuk, hogy az új népességi tendenciák egyaránt jellemzőek mind az Európai Unióban, mind hazánkban, vagyis a jelentős létszámcsökkenés, ennek következtében a munkaképes korú népesség számának csökkenése tipikusnak mondható a tágabb és szűkebb környezetünkben. Mindkét térségben növekszik az idősök aránya, mely új szakaszt és új típusú problémákat hoz a felszínre a népesség öregedésével, és annak társadalmi kezelésével kapcsolatban.

Ugyanilyen súlyos gondot jelenthet a jövőben a képzett munkaerő további elvándorlása országunkból. A képzett magyarok, főleg a fiatal, magasan kvalifikált munkaerő jelentős része számára erős a külföld vonzása, és sokan igyekeznek is megragadni a lehetőséget. A fő motivációt a magasabb jövedelem, valamint a könnyebb megélhetés és a kiszámíthatóbb szakmai előmenetel jelenteti. De a folyamat nem csupán egy gazdasági folyamat elemeként értelmezhető, ugyanis akár a dolgozatban korábban említett push és pull faktorok, akár a munkaerő piaci vagy térségi egyenlőtlenségek felől közelítünk, a hazatérők szakértelmének szerepe sosem vitatható és rendkívül gyümölcsöző.

Ezért a magyar tudósok, szakemberek kivándorlása működhet erőforrásként is. A külföldön szerzett szaktudás, magas szintű nyelvtudás és az ott megszerzett tapasztalat a hazatérésük után új erőforrást jelenthetne a magyar tudományos élet számára. Az agyel-

³⁸ Első körben a vállalati vezetők, vezető beosztású munkavállalók elvándorlására lehet majd számítani. A vezetők bére ugyan magyar viszonylatban magasnak számít, de még mindig csak 55-60 százalékat éri el a megfelelő nyugati béreknek. Viszont képzettségük és nyelvi tudásuk miatt más piacokon is megállják a helyüket. A vállalatvezetési változások is segítenek az elvándorlás felerősödésében. A multinacionális vállalatok központosítják a döntéshozó funkciókat, így a kisebb országokban kevesebb vezetői munkahely maradhat. Csanády Márton Tamás: A magyar képzett migráció a rendszerváltás óta. Kutatási gyorsjelentés. Magyar Tudomány, 2008/05 <http://www.matud.hu> <http://www.matud.iif.hu/08maj/11.html> (2015.05.10.)

szívás megfelelő kezelése, a tudósok, kutatók hazatérése már kis befektetéssel is nagy hasznot hozhatna Magyarországnak.

Az elmúlt időszakban jelentős próbálkozások történtek a magyar képzett munkaerő hazacsábítására és a kutatási szférában, az oktatásban, a tudományban számukra a külföldihez hasonló körülmények biztosítására, mint ahogy ez Finnország, Észtország vagy Írország esetében is sikeres törekvésnek bizonyult. Jó megoldás lehetne, ha a küldő országok felsőoktatási rendszereibe a külföldi körülményekhez hasonló kutatást, oktatást és jövedelmi viszonyokat biztosíthatna a gazdaságuk. Így talán megelőzhető lenne a nagymértékű agyelszívás és a megfelelő hazai körülmények kialakításával a magasan képzett munkaerő itthon tartása. A külföldi jó példák követése, mely törekvések egyre inkább előtérbe kerülnek, valamint a megfelelő tanulságok levonása elősegítheti mind a gazdaság, mind az oktatás, mind pedig a kutatói társadalmi kapcsolatok fejlődését Magyarország számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A kibővült Európai Unió. KSH. Statisztikai Tükör. 1. Évfolyam 52. szám 2007. augusztus 29. p.3. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/qyor/jel/jel307062.pdf> Let:2015.000005.08.
2. A Népeségtudományi Kutató Intézet adatai. <http://demografia.hu/hu/csalad-termekenyseg> Let:2015.03.02.
3. Bodnár Katalin, Szabó Lajos Tamás: A kivándorlás hatása a hazai munkaerőpiacra MNB-tanulmányok. 2014. ISSN 1787-5293 (on-line) p.29. <http://mek.oszk.hu/13400/13401/13401.pdf> Letölt:2015.04.17.
4. [Bővülő Európa Tények és tanulmányok](#). Bővülő Európa 2010. I Negyedév (42. Szám). I. Tények, prognózisok, stratégiák p.108 http://www.adko.hu/01_files/adattar/bovulo-eu.pdf Let:2015.05.11.
5. Csanády Márton Tamás – Kmetty Zoltán – Kucsera Tamás Gergely – Személyi László – Tarján Gergely: A magyar képzett migráció a rendszerváltás óta.MTA Tudományos Flyóirata. 169. évfolyam – 2008/5. szám, Akaprint Kft. HU ISSN 0025 0325.p.123. <http://www.matud.iif.hu/2008-05.pdf>Let:2015.05.10.
6. Demográfiai Fogalom Tar. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. Budapest,2015.p.73 ISBN 978-963-9597-36-5 <http://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Demografiai-Fogalomtar.pdf>:2015.04.16 Let:2015.04.17.
7. Demográfiai Portré 2014. <http://www.demografia.hu/kiadvanyokononline/index.php> Let:2015.05.10.
8. Ekéné Zamárdi Ilona: Nemzetközi migráció a globalizáció világában. Debreceni Disputa VI. évfolyam, 1. szám, Debrecen Önkormányzat Lapkiadó Kft. 2008. január. p.61. ISSN 1785-5152 http://www.deol.hu/disputa/2008/Disputa_08-01.pdf Let:2015. 04.25.
9. Erdei Nikolett – Tuka Ágnes: Az Európai Unió migrációs politikája napjainkban. Európai Bizottság Kommunikációs Főigazgatóság,2009.p.16. http://www.ittvagyunk.eu/application/essay/134_1.pdfLet:2015.04.10.
10. Eurostat Statikus táblák. www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/index.htm Let:2015.05.10.
11. Gábos András- Kopasz Mariann: Demográfiai folyamatok és következményeik az Európai Unióban.In:Kolosi Tamás-Tóth István György:Társadalmi riport. TÁR-

- KI,2008.Budapest.p.19.http://www.tarsadalomkutatas.hu/kkk.php?TPUBL-A-810/publikaciok/tpubl_a_810.pdf Let:2014.04.24.
12. Gödri Irén – Tóth Pál Péter (2005) Bevándorlás és beilleszkedés. A szomszédos országokból Magyarországra irányuló bevándorlás az ezredfordulón. KSH NKI Kutatás Jelentések 80. 2005/ <http://demografia.hu/hu/munkatarsak-godri-iren> Let:2015.04.24.
  13. Gyene István *Hunor*. Migrációs és bevándorlási folyamatok Magyarországon .Nyugati Magyar Tudományos Tanács,2008.p9. <http://docplayer.hu/5814901-Migracios-es-bevandorlasi-folyamatok-magyarorszagon.html> Let:2015.05.10.
  14. Habcsek László–Tóth Pál Péter 2001:A nemzetközi vándorlás szerepe a magyarországi népesség megőrzésében 1999–2050 között. In:Cseh-Szombathy László–TóthPál Péter (szerk.) Népesedés és népesedéspolitiká. Budapest: Századvég, p.33. <http://demografia.hu/kiadvanyonline/index.php/demografia/article/viewFile/190/316> Let:2015.05.15.
  15. Hárs Ágnes: Magyarok-külföldön. Magyar Tudomány. Kopint-TÁRKI.2013/2. ISSN 0025 0325 <http://www.matud.iif.hu/2013/03/07.htm> Let:2015.03
  16. Jövőbeli kilátások a számok tükrében. 20 év fenntartható fejlődés Európában? Euro-stadt.European Comission. (online adatkód) <http://slideplayer.hu/slide/2854091/> Let:2015.02.22.
  17. Jungbert Béla: Az embercsempészet, mint az illegális migráció egy fajtája In: Táborlakók, diaszporák, politikák. Szerkesztő: Sik Endre és Tóth Judit. MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport évkönyve, Budapest,1996. ISSN 1216-027X. p.250.
  18. Kamarás Ferenc: Termékenység, népesség-reprodukcióin: Társadalmi riport 2000, Kolosi Tamás, Tóth István György,Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 409–432 <http://www.tarki.hu/adatbank-h/ku/fjel/pdf/a672.pdf> Let:2015.05.10.
  19. Kész Ákos Tamás: A képzett migráció és az Európai Unió. Európai integrációs problémák, különös tekintettel a brain drain folyamatára és annak megoldására. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Állam és Jogtudományi Kar.2012.p.49 <http://efegroup.weebly.com/uploads/2/1/2/6/21269886/szakdolgozat.pdf> Let:2015.05.09.
  20. KSH Portfolio. Gazdasági Hírforrás. http://www.portfolio.hu/gazdasag/munkaugy/itt_a_magyarazat Let:2015.05.10.
  21. Laczkóné dr. Tuka Ágnes: Foglalkoztatáspolitiká az Európai Unióban. <http://slideplayer.hu/slide/2046699/> Let:2015.05.09.
  22. Lados Gábor - Hegedűs Gábor: A migráció európai és hazai lehetőségeinek értékelése a munkaerőpiac szempontjából. VI. Magyar Földrajzi Konferencia, 2012.p.14 http://geography.hu/mfk2012/pdf/Lados_Hegedus.pdf Let:2015.05.10.
  23. Migrációs és menekültügyi politika az Európai Unióban Európai Bizottság Kommunikációs Főigazgatóság Polgárok tájékoztatása, Brüsszel. Kézirat frissítve: 2014.Az Európai Unió Kiadóhivatala,2014.ISBN978-92-79-42295-9.p.12. http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/hu/migration_hu.pdf Let:2015.05.11.
  24. Nemzetközi vándorlás az Európai Unió országaiban. Statisztikai Tükör IV. évfolyam 63. szám. KSH/ 2010. május 26. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel310032.pdf> Let:2015.04.25.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2017. X. évfolyam 4. szám

25. Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute. Holland Népeességtudományi Intézet.
<http://www.nidi.nl/nl/demos/2015/demos-2015-10> Let:2015.02.30.
26. OECD - Organisation for Economic Cooperation and Development, Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés
https://hu.wikipedia.org/wiki/Gazdas%C3%A1gi_Egy%C3%BCtm%C5%B1k%C3%B6d%C3%A9si_%C3%A9s_Fejleszt%C3%A9si_Szervezet Let: 2015.05.09.
27. PACITA:Parliaments and Civil Society in Technology Assessment. Az idősödő társadalom-megoldási foratókönyvek. „Idősödő társadalom” szenárió Workshop. Magyarországon MTA Székház, 2014. július 4. http://wp6.pacitaproject.eu/wp-content/uploads/2014/06/PACITA_Leaflet_Scenarios_on_ageing_society_HUN.pdf
Let:2015.05.08.
28. Ritecz György: Az illegális migráció és az EU-csatlakozás hatása a magyar határőrizetre. PhD értekezés 2002. Budapest.p.146 http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2003/ritecz_gyorgy.pdf Let:2015.04.16.
29. Salamon Péter – Tófalvi Fruzsina: Globális trendek 2025.Egy átalakult világ képe. Biztonság politika2025. Nemzet és biztonság. Honvédelmi Minisztérium. ISSN 1789-5286.p.12.http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/salamon_peter_tofalvi_fruzsina-globalis_trendek_2025.pdf Let:2015-03.30.
30. Tarrós István- Glied Viktor- Keserű Dávid: Új népvándorlás: Migráció a 21. században Afrika és Európa között. Publicon Kiadó 2011.p249 http://ittvagyunk.eu/application/essay/127_1.pdf
Let:215.03.04.
31. **Tomcsányi Mihály Pál:** A szabad munkaerő áramlás aktuális kérdései a Kelet-közép-európai bővítés során, különös tekintettel hazánk Európai Unió csatlakozására. BGF Szakdolgozat, Budapest,2002.ovember 25.p.60http://elib.kkf.hu/edip/D_9032.pdf elib.kkf.hu/edip/D_9032.pdf.
Let:2015.05.12.